

František Benhart

KAKO SE JE ZGODILO, DA SEM PREKORAČIL SVOJO LASTNO SENCO

(Samogovori nespečnih noči)

F sem jaz, ki bi bil očitno rad vsaj malo všeč
N je neznanec v meni, dvomljivec, škodoželjen razosebljevalec

F: Kmalu, točno 24. septembra 1996, bo pol stoletja, odkar so mi objavili prvo prevedeno slovensko pesem. Bila je Kajuhova pesem Materi padlega partizana in tiskali so jo v praškem dnevniku Prace.

N: Jaroslav Seifert, ki si mu nosil pesmice v uredništvo, je bil pač dobra duša. Poleg tega pa so takrat v tem dnevniku tiskali dnevno po eno pesem, najbrž mu je včasih prav prišla vsaka pesem.

F: Sicer pa mojih prevodov tu ni bilo veliko. Po prvem Kajuhu še drugi, dvakrat tudi Bor, pa Gruden, France Kosmač in Prešernov sonet. Potem je prišel februar 1948, rdeči udar, Seiferta so vrgli ven.

N: Pa vendar nisi prenehal z draženjem pegaza.

F: Mogoče bi, toda prav v tem letu preobrata je prišel urednik radia Václav Růt z mislijo vrste sporedov iz slovanskega pesništva – mene je zaprosil, da pripravim slovensko poezijo. Tako je nastal celo dvodelni spored slovenske poezije in spremne besede, niti ne vem več, kaj vse je prišlo noter, Prešeren, Župančič, tisti avtorji iz dnevnika Práce, Ivan Minatti še gotovo ne, o njem sem zvedel od Borka šele pozneje. Na praškem radiu je potem napačil dolg presledek – do začetka 70. let, ko so mi uvrstili tam, pod »krovnim« imenom pesnice Hane Proškove, spored iz Kosovela; od takrat sem do sporeda iz Jesihovih sonetov lani poleti imel točno sedemdeset radijskih sporedov, od tega dvainpetdeset pesniških.

N: Leta 1947 si prišel, študent, za pol leta v uredništvo tednika Lidová kultura, tam pa nisi znal – razen svoje s psevdonimom objavljene pesmi (sploh edine v češčini objavljene) – tiskati nič drugega prevedenega kot Krakarjevo graditeljsko pesnitev o minerju.

F: Dobro, da si se je spomnil, drugače bi bil videti kar sumljivo čist. No, po letu 1948 je prišla neprostovoljna šestletna pavza, po njej pa je sledila predstavitev v drugi številki nove dvomesečne revije Světová literatura. Bile so tri pesmi Ivana Minattija. Z Minattijem pa sem potem prišel na dan še drugje, v tednikih Literární

noviny in Kultura, po petletnem presledku pa v štirinajstdnevniku Čs. voják ter v mesečnikih Host do domu in Plamen. Povsod je opozoril nase s svojo pristno liriko.

N: Prispieval je pravzaprav k tvoji pesniškoprevajalski afirmaciji – pa kako si se mu oddolžil? Toda o tem pozneje. A ni tudi on »kriv«, da nisi ubogal mnenja Otona Berkopca, ki ti je nekoč povedal, da bi slovensko poezijo moral prevajati Hiršal, ti pa prozo?

F: Najbrž. Ujel sem se v mreže te lirike. In čutil sem najbrž hkrati, da premorem v sebi še rezerve kot prevajalec pesmi.

N: Vsekakor je bilo tvegano. Saj bi se morda takrat lahko lotil slovenske poezije kdo drug, obdarjen več kot z rezervami?

F: No ja, potem pa tudi v uredništvo revije Plamen ne bi smel vstopiti, ko so me poleti 1959 povabili. Pa sem vstopil. In nikomur ni bilo žal. Še Slovenci so imeli korist od tega. V desetih letih urednikovanja sem tu plasiral enaindvajset slovenskih pesmi. To ni pretirano veliko, toda nisem več segal po vojni ali tik povojni tematiki in do besede so prihajala že imena mladih. In modernistov po božji volji.

N: Tempora mutantur et nos mutamur in illis.

F: Kaj češ, tako pač je. Poglej mojo izbiro za Plamen: Minatti (štiri pesmi), Kovič (dve pesmi), Kosovel, Rotar, Zagoričnik, Gajšek, Šalamun, Strniša (dva cikla). V teh letih sem sploh prevedel in objavil lepo število slovenskih pesmi – leta 1965 enaindvajset, 1967 devet, 1969 osemnajst.

N: Nekoč si Borku (naskrivaj) zameril, da poudarja skozinsko zgolj količinske kazalce tvojega prevajanja. Kaj pa zdaj počenjaš ti sam?

F: Poudariti želim pravkar tudi to, da se je pokazalo ob zdajšnjih objavah takratnih prevodov (knjigi Sedem slovenskih pesnikov, izbor Minattija), da so narejeni že bolj izbrušeno kakor tisti čisto prvi, čeprav ne povsem brez napakic. Pač postopek izpopolnjevanja.

N: Čehi pravimo: Noben učenjak ni padel iz nebes.

F: Pa še res je. Sredi 60. let sem zaživel tudi v kritičnem poslu, kar je skupaj z uredniškim statusom (Plamen je bil Nekaj) precej odpiralo vrata drugih uredništev. Na primer v priljubljenem tedniku Květy sem imel dva cikla slovenskih pesnikov, osemnajst pesmi skupaj. V prvem (novembra 1965) sem predstavil Bora, Murna, Kosovela, Gradnika, Kajuha, Jarca, Župančiča, Udoviča, Kocbeka, Levca, Šmita in Vipotnika, v drugem (marca 1968) pa Vegrijevo, Pavčka, Gajška, Filipiča, Koviča in Makarovičevo. Prvi cikel sem naslovil po Levčevem verzu Zdaleka ještě nekončí se den (Še dolg bo dan) – zdaj, po tridesetih letih, bo tistemu naslovu nekako ustrezal naslov najnovejšega cikla, ki sem ga šele oddal uredništvu štirinajstdnevniku Tvar: Den se víc a víc krátí (po Kuntnerju: Dan je vse krajši).

N: Krasno, končno tudi nekaj sentimenta. Tudi to kajpak spada k »človeškemu obrazu« prevajalca. To pa že kar neposredno povežeš s tisto štorijo, kako si, revček,

po drugem rdečem udaru leta 1968 izgubil službo in se posvetil, ne želeč postati kurba, samo ljubljeni slovenistiki, najprej kot prevajalec, poslej kot izviren pisec. Pa nisi razpravljaj o tem že prevelikokrat?

F: Mogoče. Vendar zdaj je tako in tako govor o prevajanju poezije, si pozabil, Mefisto moj? Zanj je bilo pomembno leto 1967: po trinajstih letih sem se vrnil kot prevajalec v revijo Světová literatura. (Ta revija baje prav zdaj iz finančnih vzrokov dokončno umira!) V njej sem tiskal prevod dolge Zajčeve pesmi Jeriha, s katero je pesnik nastopil še isto leto na prvem večeru slovenske poezije v poetični vinarni Viola. (Ja, osebno je bil navzoč, prišel je porabit honorar, kdo bi zdaj verjel, da se je takrat splačalo priti zaradi tega iz Ljubljane v Prago!) Še šest let je preteklo in sem se v Světovi literaturi povsem udomačil. Leta 1973 so mi v njej tiskali štirinajst prevedenih pesmi Jože Udoviča – le-te so po šestih letih izšle še z enainpetdesetimi drugimi izbranimi pesmimi v knjigi z naslovom Ostrovy jasu (Otoki jasnine) v založbi Melantrich.

N: Malce zapoznel debut pesniškega prevajalca, a ne? Ja, že prej si pripravljaj za drugo založbo izbor iz Kosovela, pa si se moral umakniti dvojici Závada-Berkopec. Se še spomniš, kako si nekega dne dal uredniku SL Kubišti prebrati menda osem Kosovelovih pesmi v njunem in svojem prevodu brez navedenega prevajalca in kako si (skoraj) na vsej črti zmagal? Ti pa je bilo v zadoščenju? Ali pa misliš, da kralj enook še ni vzrok za pretirano veselje?

F: Kaj vse boš vlekel na dan, hudič prešmentani, pustimo to. Potem je bilo objavljeno v Světovi literaturi še osem pesniških ciklov: leta 1977 Tomaž Šalamun šestnajst pesmi (še pod imenom Hane Proškove kot prevajalke), leta 1979 Kocbek devetnajst pesmi (skupaj z odlomki iz dnevnikov), leta 1980 Zlobec osem pesmi, Kovič devet pesmi, Makarovič osem pesmi, leta 1982 Tone Kuntner sedemnajst pesmi, leta 1986 spet Zlobec (tri pesmi) in leta 1987 Herman Vogel dvanajst pesmi. Po letu 1980, ko je prišel v uredništvo te revije kritik Vladimír Novotný, sem imel tu veliko slovenističnih člankov in esejev, v njihovih okvirih pa še prevedene pesmi. Tako se je pojavil tu spet Udovič (dvakrat), Krakar, Zajc, Novak, Prešeren, Forstnerič, Minatti (dvakrat), Pavček (dvakrat), Zlobec (dvakrat), Kravos in Taufer (dvakrat). Če to vse seštejem, se pokaže, da sem imel v Světovi literaturi tiskanih 105 pesmi.

N: Čehi pravimo: Kdo nevéří, at' tam běží. (Kdor ne verjame, naj teče tja.) Normalno bi bilo povedati: prav veliko. Temu se reče: pedanterija. Bolezen, nekaj podobnega kot ljubezen. Božena Němcová: Ljubezen je bolezen, toda se pozdraviti nobeden noče. Ti pa tudi boš pač ostal pedant. Vendar pa kaj naj drugi počno s tabo? Res misliš še takole nadaljevati?

F: Res ne vem. V začetku leta 1991 se je sicer z mojim 63. prispevkom zapovrstjo – upajmo, da le začasno – končalo zame sodelovanje s to revijo...

N: Le povej, zakaj! So ti rekli, da se morajo iz pametnih vzrokov orientirati na »velike« literature, pa tudi Jančarjevo novelo so priporočili drugam, ti pa si bil užaljen. Od takrat jim nisi več ničesar ponudil, morda domnevajoč, da jim brez tvoje slovenistike ne bo moč obstajati. Obstajajo sicer komaj komaj, toda...

F: Si me prekinil, jaz bom tebe tudi. Torej sodelovanje s Svétovo literaturo se je končalo, toda kot v nadomestilo se je odprlo nič koliko drugih možnosti, to pa tako za posamezne objave prevedenih pesmi kot za cikle, pa je skoraj nemogoče navesti vse to pregledno in sprejemljivo. Zlasti razveseljivo je, da v tem novem valu zanimanja ne gre prezreti povezanosti z uresničeno slovensko državnostjo. To pa velja tako za (nekater) dnevnike kot za (nekater) tednike ter mesečnike oz. večmesečnike.

N: Zdi se, da boš vsej sistemskosti navkljub pozabil na nek dnevnik, na katerega ne bi smel. Že zato, ker ga ni več.

F: O, seveda, hvala! Dnevnik Lidová demokracie, list Ljudske stranke, ki je v povojnih letih najbolj od vseh dnevnikov izrabljal tudi nemogoče priložnosti ter se rad odpiral poskusom povedati bralcem med vrsticami marsikaj prepovedanega. Pred tremi leti so ga ukinili, seveda ne zaradi poprejšnjega poguma, pač pa zato, ker je jemal »klientelo« dnevnikom, ki imajo same sebe za pomembnejše. Ta list je bil skozi dolga leta naklonjen slovenskim temam, v reportažah, člankih, glosah – in koliko slovenskih pesmi je objavil! Samo tistih v mojem prevodu je bilo nič manj kot štritiindvajset, seveda posamezno tiskanih kar na strani kulture (ki je najbolj ležala v želodcu vsem tamkajšnjim in drugim »nekulturnikom«).

N: Si imel pravzaprav srečo, da se je marsikje in marsikdaj našla seifertovska dobra duša. V Lidovi demokracii je bil to Jiří Vitula, včasih najbrž pogosten gost v Sloveniji. Po drugi strani pa te je spet spremljala smola, ker če niso ukinili dnevnika, so »ukinili« dobro dušo.

F: V dnevniku Denní Telegraf je bila dobra duša kritičarka Jaroslava Hájková. Samo od aprila do novembra 1993 mi je objavila v treh ciklih triintrideset pesmi, in sicer teh avtorjev: Zajc, Krakar, Kovič (dve), Makarovič: Minatti, Pavček, Dekleva, Zajc, Januš, Debeljak, Makarovič, Šalamun, Jesih, Novak, Kokot, Košuta (štiri), Taufer, Kovič: Minatti (štiri), Krakar (sedem). Poleg tega je Hájková tiskala še slovenistične članke in prevedene proze, zadnjič, lani poleti, celo eksterno: malce skrajšano prozo iz prevedene Jančarjeve knjige Pohled anděla.

N: S to kritičarko si bil v istem letu na izletu – z Avstrijskim kulturnim inštitutom na Dunaju in na predstavi Handkejeve igre brez besed Die Stunde, da wir nichts voneinander wussten v Burgtheatru.

F: Karti sva imela za čisto zgoraj, ravnatelj dr. Inzko pa je Hájkovo pred začetkom predstave prepeljal dol v parter. Tudi sem ju slikal. In Hájkovi sem spotoma, ko smo šli skozi južnomoravsko Želetavo, odkril velikega, na pol pozabljenega pesnika Antonína Bartuška (bralcem Sodobnosti je bil nekoč predstavljen dvakrat). V dnevniku pa mu je potem posvetila celo stran. Takele so pač te stvari.

N: V drugih dnevnikih, brez Želetav, je bil tvoj izkupiček bolj skromen. Če ne kar nikakršen. Dobra dušica je bil kritik Zdeněk Heřman v dnevniku Svobodné slovo, tiskal pa je lahko le člančiče in feljtončke, dokler niso ukinili, ne njega, pač pa (praktično) njegovo kulturno rubriko. To se dogaja tudi drugje: kraljestvo trga.

F: (Tako da ostajam tu, kar gre za ta dnevnik, z eno samo tiskano prevedeno

pesmico, to pa je bil Pavček: in čas: november 1965. Spomnim se, da je tudi on takrat dobil honorar, čeprav ni prišel v Prago zaradi njega.) Dobri dušici sta bili v dnevniku Lidové noviny kritika Jan Lukeš in Pavel Janáček, tiskala sta tu od leta 1992 osem slovenskih pesmi v mojem prevodu. Avtorji so bili: Katarina Minatti, Šmit, Petan, Haderlapova, Mermolja, Jesih, Taufer in Minatti. Tudi po njenem odhodu je ta dnevnik vsaj relativno odprt poročilom o slovenski literaturi. Kar se komaj lahko reče na primer o najbolj branem dnevniku Mladá fronta danes in še o marsikaterem.

N: Tvojega tekanja in prizadevanja in prepričevanja je pač še vedno premalo. V nekoč Seifertovi Práci še sploh nisi poskusil srečo, pa sedi tam v kulturi tvoja rojakinja iz Podkarpatske Rusije. Nič te ne opravičuje, da nimaš tajnice. Več pameti in manj nagnjenja k užaljenosti, to bi ti koristilo. Kako dolgo nisi ničesar poslal v tednik Literární noviny? Pa zakaj? Da jih kaznuješ?

F: Oh, kako siten si. Povabilo v Violo vsakič dobijo, včasih celo pridejo, pa kar šef sam. Sicer pa imam občutek, da kriv nisem jaz, ampak dejstvo razpada tiste handkejevsko zanimive državne tvorbe, ki so ga seve priklicali Slovenci. Morda bi tu pomagalo le nekaj bolj prefinjene diplomacije, saj imajo tam v Odboru izdatelja resnična prijatelja Slovenije Vaculíka in Šiktanca! (Povabiti Zlobca?) V tem tedniku so bili v letih 1990–1992 tiskani Minatti (dve pesmi), Petan (tri) in Zajc (dve). S poskusi sem prenehal spomladi 1993, ker mi je urednica hotela bistveno skrajšati članek.

N: Skoraj tri leta. Kako dolgo še misliš pasti trmo? Pa saj vem, imaš še drugi tednik, ki je medtem postal štirinajstdnevnik – Tvar. In v njem sploh največjo dobro dušo, pesnika in glavnega urednika Lubora Kasala. Kaj v tej točki govori tvoja bibliografija?

F: Število je kar neverjetno. Od pomladi 1992 je bilo v Tvaru tiskano petinpetdeset slovenskih pesmi, pa verjetno še prej, ko tale moj prispevek izide, jih bo še trinajst več. Objavljeni so bili: Taufer, Krakar, Udovič (dve pesmi), Šmit, Zajc, Kovič, Makarovič, Košuta, Šalamun, Jesih, Debeljak, Taufer, Dekleva, Jesih (šest pesmi), Detela, Ferk, Debeljak, Vidmarjeva, Uroš Zupan, Minatti, Januš (sedem pesmi), Kosovel, Kocbek, Udovič, Minatti, Krakar, Zlobec, Zajc, Kovič, Taufer, Makarovič, Šalamun, Jesih, Potokar, Debeljak, Dekleva, Ihan, Jesih (šest pesmi). Samoumevno je, da v Tvaru objavljajo tudi slovensko prozo in eseje, lahko pa so prav tako izvorni, slovenistični. Jasno pa je vsekakor, da s svojimi prispevki, tudi drobnimi, ne smem pretiravati – saj gre za list z izrazito domačimi interesi, čeprav v glavnem literarnimi in teoretskimi, njegovi sodelavci so namreč v glavnem iz Inštituta za literaturo.

N: Da tu ni nič honorarjev, te kajpak ne moti, Za člančice v tedniku Nové knihy pa tudi drobiž prav rad vzameš. No, zdaj še pridejo na vrsto mesečniki in večmesečniki – pa so sploh danes kakšni češki literarni mesečniki?

F: Samo kot spomin. In upanje. Še dvomesečniki in četrtletniki se po tihem poslavljajo. Lettre internationale je v Češki verziji utegnil objaviti nekaj slovenskih esejev (predvsem Jančarjevih) in trinajst pesmi slovenskih avtorjev: od Šalamuna, Udoviča (šest pesmi), Krakarja (dve pesmi), Haderlapove (dve pesmi) in Tauferja

(dve pesmi), in zdaj te revije ni več. Prav zanimiv četrletnik *Scriptum* izhaja v Olomoucu, ureja pa ga nadobuden, še svež absolvent tamkajšnje filozofske fakultete Pavel Šaradin, velik prijatelj Slovenije. Ta je že tiskal sedem pesnikov skupaj, namreč Katarino Minattijevo, Uroša Zupana, Debeljaka, Ihana, Lipuševo, Hafnerja in Oswalda, poleg tega pa pet Januševih pesmi. Tudi slovenska proza in esej sta že prišla tu na vrsto. Omenim pa naj še brnski četrletnik ROK – ta je prinesel pet Šalamunovih pesmi že pred skoraj štirimi leti, od takrat pa nič ne vem, ali revija sploh še obstaja.

N: Zdaj pa bo, upajmo, že konec tega naštevanja. Preostaja še, seveda bolj skromen vpogled v tvojo pravo pesniškoprevajalsko afirmacijo, ki se je uresničevala skozi prizadevanje za knjižno izdajo prevedenih poezij. Že leta 1968, po drugem rdečem udaru, te je pesnik Šiktanc, takrat glavni urednik založbe Mladá fronta, zaprosil, da hitro pripraviš antologijo sodobne slovenske poezije. Vrnil se je pravkar iz Slovenije in bi bil rad Slovincem povrnil njihovo dobroto. Ti si antologijo pripravil, bil je izbor iz Minattija, Zajca in Strniše, pa ni bilo le dovolj hitro, da novo vodstvo založbe ne bi vrglo Šiktanca kmalu zatem ven in antologijo za njim.

F: Glej glej, kako zna biti stvaren. No, v 70. letih sta sledila že omenjena poskusa, prvi izjalovljen (Kosovel), drugi uspel (Udovič). Potem pa sem vzel ponovno v precep več pesnikov. Tiste tri in še druge. Vprašal si skraja, kako sem se »oddolžil« Minattiju, ki me je njegova lirika usodno pripeljala k prevajanju pesništva. Res je čudno. V tistih kolobocijah s kandidati za antologijo je prvi izpadel Strniša, potem še, ne vem več kdaj in zakaj, tudi Minatti. Predlog antologije za založbo Melantrich v začetku 80. let je že imel sestav Zajc – Zlobec – Kovič – Makarovič – Šalamun.

N: Brez očitkov vesti?

F: Seveda ne brez očitkov. Saj prevajalec uresniči samo torzo od tega, kar namerava in – kar avtorjem obljudi. Neprenehoma živi z očitki vesti, ker tudi vnaprej že ve, da vsega ne zmore, saj ni odvisno le od njega. No, pa antologija v Melantrichu je bila sprejeta, dobil sem pogodbo, predujem, samo da so z izdajo vedno odlašali, po letu 1989 pa so rekli, da poezije sploh ne bodo več izdajali.

N: Potem pa te je rešil Debeljak, od katerega si zvedel za obstoj Fondacije Trubar. Z njo si dobil zeleno luč pri ugledni založbi Torst in knjiga je bila hitro zunaj, s tistimi petimi pesniki še Jesih in Debeljak. Pač brez mladih ne gre.

F: Ko je že bila knjiga izdana, sem res še bolj občutil kot krivico, da Minattija ni noter. Nekoč v nespečni noči pa mi je kar nenadoma švignila skozi možgane rešilna misel. In v založbi H+H je šlo potem enako hitro kot pri Torstu, pa Minatti je imel svojo lastno knjigo v češčini. Tako sem se mu torej oddolžil.

N: Pravzaprav po več kot tridesetih letih. Saj si že na začetku šestdesetih let začel pripravljati knjižni izbor njegovih verzov?

F: Res je. Tudi to se je takrat izjalovilo.

N: Ni bilo še Trubarja... In dobrih duš...

F: In izkušenj. Pa sploh ni bilo že takrat enostavno priti s takim predlogom v založbo, pa ne samo za mladega navdušenca. Podobno je bilo tudi drugje. Na primer v Sloveniji. Se spomnim, da sem približno v istem času pomagal Dušanu Ludviku pri sestavljanju antologije Češke poezije. Več kot trideset let je, pa vendar takšne antologije še ni.

N: Pazi, da ne bi zvenelo kot očitek. Čehi pravimo: Pot v pekel je tlakovana z dobrimi nameni. A se še spomniš čisto prvih začetkov svojih misli o pesniškem prevajalstvu? Ti še kaj pove ime Bohumil Mathesius? Ti študent na fakulteti, on profesor –

F: A ja. Spet si nesramen. No, dobro. Prišel sem v njegov kabinet ter izjavil, da bi rad prevajal ukrajinsko poezijo. (Ukrajinsko zato, ker je bila že takrat moja rojstna Podkarpatska Rusija del Ukrajine, pa rusinščine, stokrat žal, še danes ni, ne samo na nobeni fakulteti, toda niti na nobeni osnovni šoli v Podkarpatju.) Tovariš profesor me je vprašal, koliko ukrajinskih pesmi sem že prevedel. Eno, rečem. Pa me je menda brez besed vrgel iz kabineta.

N: Končno malce zabavna štorija. Misliš, da bo rešila ta tvoj suhoparni ekspoze? Razveselilo bi te, če bi bil vsaj malo všeč. Domnevaš, da si zdaj bliže tovrstnemu veselju?

F: Nikakor ne. In mi je vseeno. Pa tudi če bi se tisto razveseljivo le zgodilo, bi rekel, kot je dandanašnji na Češkem moderno reči: Vendar, pa prepozno.